

УДК 336.717.1 (477)

Н.Д.Фаюра, к.е.н., **Н.А.Боднар**,
Вінницький національний аграрний університет,
м. Вінниця

СТАН ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ В УКРАЇНІ

Досліджуються напрями оптимізації безготівкових розрахунків. Охарактеризовано основні проблеми системи безготівкових розрахунків, їх актуальність та шляхи вирішення.

Исследуются направления оптимизации безналичных расчетов. Охарактеризованы основные проблемы системы безналичных расчетов, их актуальность и пути решения.

Directions of optimization of non-cash settlements are probed. The basic problems of the system of non-cash settlements, their actuality and ways of decision, are described.

Ключові слова: безготівкові розрахунки, вексель, акредитив, платіжні картки.

Кризовий стан сучасної української економіки супроводжується деформаціями механізмів розрахункових відносин. Безнадійні платежі – характерна риса діючої системи розрахунків. Основною формою взаємовідносин між постачальниками, виробниками та покупцями продукції стає неефективний натуральний обмін. Зрозуміло, що при бартері кошти на розрахункові поточні рахунки господарських суб'єктів у банківських установах не надходять.

Досліджуючи публікації в даній сфері, варто відзначити наступних вітчизняних науковців – О.Рибака, К.Кіреєвої, Н.Цветкової, В.Харченка, Р.Капралова та інших, хто приділяє увагу саме аналізу та контролю операцій, пов'язаних з безготівковими розрахунками за продукцію та послуги.

У нормальному забезпеченні відтворювального процесу важливу роль відіграє чітко налагоджена система безготівкових розрахунків між підприємствами та його контрагентами, яка запобігала б відволіканню необхідних для підприємства фінансових ресурсів та тривалим неплатежам. Тому в умовах зниження платоспроможності підприємств, порушення товарного і грошового обігу актуальним є питання ретельного й обґрунтованого вибору форм і способів проведення безготівкових розрахунків та їх обліку.

При різноманітності форм власності і підприємницької діяльності сучасна система безготівкових розрахунків в Україні передбачає вільний вибір підприємствами форм і способів безготівкових розрахунків, регламентованих банківськими інструкціями. Можливість застосування тієї чи іншої форми або способу безготівкових розрахунків визначається за згодою сторін і фіксується в умовах договору, а також встановлюється у міжбанківських кореспондентських угодах, які укладаються як між вітчизняними банками, так й іноземними. При цьому необхідно використовувати найбільш доцільні форми розрахунків, які відповідають господарським зв'язкам, відображають характер продукції, що реалізується; порядок і умови відвантаження її покупцям; місцезнаходження постачальників і платників; джерела коштів, за рахунок

яких будуть здійснюватися платежі тощо.

Завдання економічної науки полягає в тому, щоб науково відображаючи й обґрунтовуючи практику безготівкових рахунків, одночасно впливати на неї, виробляти правильні прикладні рекомендації щодо вдосконалення і раціональної зміни системи безготівкових розрахунків.

Тому, за часів переходу до ринкових відносин організація безготівкових розрахунків повинна активно сприяти вирішенню таких завдань:

- ✓ удосконалення комерційного розрахунку на підприємстві;
- ✓ підвищення відповідальності підприємств за своєчасне і в повному обсязі здійснення платежів за всіма зобов'язаннями;
- ✓ прискорення обороту оборотних коштів.

Безготівкові розрахунки в своїй цілісності формують певну систему. Система безготівкових розрахунків є складовою загальної національної грошової системи. В ході становлення ринкових відносин і відповідної трансформації грошової сфери економіки посилюється значення і роль безготівкових розрахунків як важливого самостійного відособленого об'єкта економічних відносин, а відповідно й окремого дослідження економічної науки.

Оскільки безготівкові розрахунки мають вирішальне значення у здійсненні народногосподарського обороту, необхідний контроль за станом розрахунків, законністю проведення грошових операцій, правильним оформленням розрахункових документів та вчасністю їх проходження.

При здійсненні розрахунків може застосовуватись акредитивна, інкасова, вексельна форма розрахунків, а також форми розрахунків за розрахунковими чеками з використанням розрахункових документів на паперових носіях і в електронному вигляді, платіжні картки.

Для вибору оптимальної форми безготівкових розрахунків, ми пропонуємо розглянути деякі з них, порівняти, визначивши переваги та недоліки і тим самим обрати найефективнішу в наш час.

Інкасова форма розрахунків має істотні недоліки для експортера. Експортер несе ризик, пов'язаний з можливою відмовою імпортера від платежу, що може стосуватись погіршення кон'юнктури ринку чи фінансового положення платника. Тому умовою інкасової форми розрахунків є довіра експортера до платоспроможності імпортера і його сумлінності.

Використання акредитивної форми розрахунків фактично усуває ризик покупця при тому, що невідому згоду покупця зробити платіж замінено умовною банківською гарантією. Головним недоліком розрахунків за допомогою акредитива є те, що це досить дорога форма розрахунків для обох сторін, пов'язана з вартістю банківської гарантії.

З метою скорочення обсягів розрахунків готівкою в безготівкових розрахунках за отримані товари, виконані роботи та надані послуги можуть застосовуватись чеки. Українське законодавство визначає чек – як грошовий документ встановленої форми, що містить беззаперечне письмове

розпорядження власника рахунка (клієнта) банкові, який обслуговує його, сплатити певну суму грошей пред'явникові чека або іншій вказаній у чековій особі. Чек є інструментом розпорядження коштами, що є на розрахунковому рахунку.

Чеки не отримують поширення у вітчизняному господарському обороті, внаслідок недостатності коштів на рахунках клієнтів і обмеженої платоспроможності більшості комерційних банків

Перспективною формою розрахунків між підприємством та його постачальниками чи покупцями є вексель. Вексель – це письмове боргове зобов'язання встановленої форми, яке дає його власнику незалежне право по закінченню строку вимагати з боржника оплати вказаної грошової суми. Розглянемо схему обігу простого векселя [4, с.2].

Вексельне законодавство повинно передбачити порядок передачі векселів і при цьому необхідно ставити спеціальний підпис індосамент.

Наступна передача векселя здійснюється простим врученням. Вексельне зобов'язання може бути гарантоване банком (повністю або частково) в вигляді спеціального надпису на лицьовій стороні векселя, яка отримала назву аваль і дається на одну з осіб, які відповідають по векселю. Тому підприємство для забезпечення дебіторської заборгованості мало б використовувати вексель.

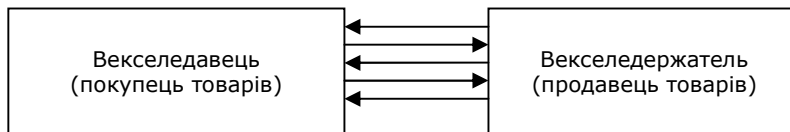
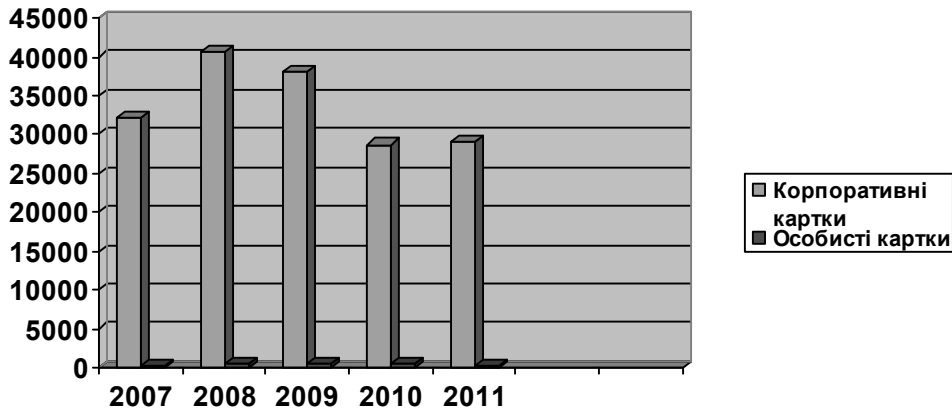

Рис. 1. Схема обігу простого векселя:

1 – відправка товару покупцю; 2 – видача векселя; 3 – пред'явлення векселя до оплати; 4 – погашення векселя(оплата); 5 – вручення погашеного векселя з розпискою про отримання платежу.

Останнім часом велика увага приділяється активізації використання платіжних карток в сфері безготівкових розрахунків. Національний ринок платіжних карток досяг у своєму розвитку значного прогресу. Сьогоднішній рівень розвитку національного карткового ринку дозволяє сказати, що платіжні картки стали звичним та повсякденним фінансовим інструментом для пересічного громадянина, а власне ринок досяг стадії своєї зрілості.

На початок 2010 року за даними офіційної статистики 127 українських банків емітували платіжні картки. За останні 8 років кількість активних платіжних карток, емітованих в Україні, зросла з 3,6 до 41,2 млн. (в 11,4 разів), кількість банкоматів, встановлених українськими банками, зросла з 1,8 до 20,9 тис. (в 11,4 разів), кількість платіжних терміналів – з 14,8 до 94,3 тис. (майже у 6,5 разів). Українські держателі платіжних карток здійснили у 2009 році 532 млн. операцій, що у 7,2 разів більше, ніж у 2005 році (74 млн.), а загальний обсяг операцій за ті же роки зріс з 20,0 до 225,1 млрд. гривень (понад 11,2 раз).

Діаграма сформована в результаті авторських досліджень

Рис 1. Кількість платіжних карток, емітованих українськими банками у 2007 – 2011 роках, за категоріями держателів

У той же час поряд з успіхами на ринку стають помітнішими певні незбалансованості та «перекоси» його розвитку, які можуть загальмувати вирішення задач розвитку загальнодержавного рівня: поширення безготівкових розрахунків та реформування соціальної сфери.

За підсумками 2009 року 36,8 з 41,2 млн. або 89,3% емітованих у країні карток були картками з брендами міжнародних платіжних систем, діючих на території України, у той час, як держателями карток було здійснено міжнародних операцій тільки у кількості 0,7% та обсягом у 2,4% від всіх операцій з картками. Тобто, для переважної більшості внутрішньодержавних операцій, яка складала 99,3%, використовувалися картки міжнародних брендів, і ці операції здійснювалися за правилами та тарифами міжнародних систем. Як наслідок, це призвело до серйозних фінансових та організаційних змін на внутрішньому ринку платіжних карток.

З огляду на все зазначене доцільним є впровадження Національної системи масових електронних платежів (далі – НСМЕП).

Національна система масових електронних платежів – це внутрішня багатоємітентна платіжна система, в якій розрахунки за товари та послуги, одержання готівки та інші операції здійснюються за допомогою банківських платіжних старт-карток за технологією, що розроблена Національним банком України. Розглянемо таблицю з переліком банків учасників НСМЕП [3, с.25].

Перелік банків учасників НСМЕП

Банки члени НСМЕП		
Група банків	Перелік банків	Кількість банків
1	ВТБ – банк «Форум», Брокбізнесбанк, Кредитпромбанк, Родовід-банк	5
2	Укргазбанк, «Південний», Донгорбанк, «Хрещатик», Імексбанк, «Фінансова ініціатива», Кредобанк, «Кредит – Дніпро»	8
3	Мегабанк, Експрес-банк, «Київська Русь», Фольксбанк, СЕБ-банк, «Київ», Кредит – Європа-банк	7
4	«Грант», «Демарк», Полікомбанк, Інтербанк, Інпромбанк, Чорноморський банк розвитку та реконструкції, «Меркурій», Соцкомбанк, Фінбанк, ТММ – банк, «Столичний», Комінвест-банк, Перший інвестиційний банк, «Львів», «Юнекс», «Володимирський», Зембанк, Укркомунбанк, Регіон-банк, Фортуна-банк, Південкомбанк, Укргазпромбанк, Укрбізнесбанк, «ЄБРФ», Міжнародний інвестиційний банк, Кредитвест-банк, ОКСІ-банк, «Капітал», Мета-банк, «Золоті ворота», «Базис», «Морський»	32
Разом		52

Економічний ефект від впровадження НСМЕП передбачає: зменшення вартості комісійних на адресу міжнародних платіжних систем при здійсненні безготівкових розрахунків; можливість отримати грошові кошти з картки в зручний час в будь-якому відділенні банку учасника НСМЕП по всій території України, не створюючи додаткових складностей з оформленням чека; змогу підприємства, зекономити грошові кошти при отриманні готівки; підвищення надійності зберігання підзвітних грошових коштів, адже практично виключені збитки по причині втрати або крадіжки; конфіденційність інформації про розмір добових, представницьких та інших підзвітних витрат; покращення іміджу підприємств, які використовують цю систему, перед іноземними партнерами.

Ситуація, яка склалася в економіці потребує прийняття конструктивних заходів для формування ефективної системи розрахунково-платіжних відносин між підприємствами. Щоб вийти з цієї ситуації, необхідно модернізувати безготівкову систему розрахунків, зробити її більш надійною.

Стабільність фінансової системи України і національної економіки безпосередньо пов'язана зі стабільністю розрахункової системи, тобто з наявністю надійного механізму платежів, що дозволяють безперебійно здійснювати розрахункові операції.

Таким чином, до шляхів удосконалення організації безготівкових розрахунків потрібно віднести побудову Єдиної національної системи банківських карток з урахуванням досвіду платіжної системи Європейських країн із запровадженням її в Україні. Нова система повинна сприяти збільшенню обсягів безготівкових розрахунків в Україні, акумулюванню фінансових ресурсів на території України.

Створення базового законодавства, що регламентує роботу юридичних і фізичних осіб в мережі Інтернет, сферу електронних фінансових послуг та діяльність електронних платіжних систем, має забезпечити учасникам Інтернет-банкінгу надійний захист від шахрайства.

Список використаних джерел:

1. Цветкова Н. Електронні гроші, їх переваги та недоліки // Фінансовий ринок України. – 2010. – №6-7. – С.41-43.
2. Костюк Д. Негрошові розрахунки за участі цінних паперів//Податки та бухгалтерський облік. – 2009. – №17. – С.40-45.
3. Кіреєва К. Необхідність створення Єдиного національного платіжного простору в Україні // Вісник НБУ. – 2010. – №9. – С.21-25.
4. Сук П. Облік розрахунків вексями // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2009. – №17. – С.2-5.